

Vieroisoppia Japanissa

Japani edustaa meille vierasta, erilaista. Sen tutkimisessa on kullanhoitoista kimmallista: löytyisikö täältä se vaihtoehto, menestyksen ja pitkän iän salaisuus? Seuraava artikkeli tarkkailee Japania ulkomaalaisen tiedotusopin opiskelijan näkökulmasta, hämmennyneenä ja eri suunnista. Kirjoittajan strategia on löytää selviämistä: helpoin keino vieroittaa itsensä länsimaalaisuudesta.

Mitä oli japanilainen kulttuuri sotien jälkeen? Yukio Mishima vastaa: "(E)i ollut enää samuraita, ei sotaa, talous oli toipumassa, rauhan mieliala oli ylitsevuotavaa; nuoriso oli kyllästynyt." (Mishima 1988, 23) Yli 20 vuotta Mishiman rituaali-itsemurhan jälkeen kaikki on kuten ennen — paitsi talous, joka yskii laman viilentämien länsituulten kohmettamana.

Nuoriso on yhä kyllästynyt. Missään eivät japanilaiset haukottele yhtä leveästi kuin yliopistoissa. Yliopisto on paikka, jossa vedetään henkeä ennen siirtymistä työelämään, mieluiten isoon yritykseen, jos luoja (tai jumaluus eli kami) suo.

Kurssillani opettaja kysyy perustutkinnosta valmistuvilta neljännen vuosikursin opiskelijoilta, mitä he aikovat tehdä valmistuttuaan. Vastaukset eivät yllätä: "menen naimisiin ja hankin lapsia", "menen yritykseen töihin", "en tiedä". Akateemisesta urasta ei haaveile kukaan.

Luvut puhuvat puolestaan. Perustutkinnon jälkeiselle "maisterikurssille" ottaa osaa kolmisen ja tohtorikurssille puolisoista prosenttia opiskelijoista. (School Education... 1992, 658)

Strategia I: kuulu klubiin

Opiskeluaika on pääosin kaikkea muuta kuin opiskeluaikaa. Kanadalaisystävänä paljastaa syyn minulle kättelyssä: "Ensimmäinen ja ainoa tärkeä asia japanilaisessa yliopistossa on klubi."

Japanilainen yliopisto on koulumainen, hierarkkinen ja länsimaisesta näkövinkkelistä byrokraattisen jäykkä. Yliopis-

ton harrastusklubi on virallisen opetusohjelman peilikuva: klubista löytyy ystävää, turvaa, naurua ja toimintaa. Muodollisesti klubissa harrastetaan urheilua tai vaikka tiedotusoppia, mutta tärkeintä on suhteiden luominen ja kiinnittyminen yhteisöön. Liittymällä klubiin varmistat, että et ole irtolainen. En kuulu klubiin.

Japanilaiselle ryhmä on tärkeä. Japanilainen ei yleensä esimerkiksi kysy maanmiehensä ammattia, vaan ryhmää. Japanilaiselle on luontevaa kysyä "dochira desu ka?" eli "missä on (se johon kuulutte)?" (Vesterinen 1987, 239)

Ryhmä — siis myös klubi — on yleensä heterogeeninen: liikkuvuus on suuri ja päätöksenteko on monimutkaista. Klubi on kuitenkin ryhmänä huomattavasti kiinteämpi kuin vaikka suomalaisen yliopiston osakunta. Klubin jäsenyys on monelle opiskelijalle tärkeämpää kuin itse opiskelu.

Japanilaisen ryhmän kiinteyttä on kuvattu esimerkiksi käsitteellä amae, joka tulee verbistä amaeru ("käyttäytyä kuin hemmoteltu lapsi").

"Amae viittaa (...) havaittuun käyttäytymiseen: esimerkiksi ylituttavalliseen asenteeseen tai puhetapaan, jonka tarkoitus herättää huomiota. Näyttäisi kuitenkin siltä, että (amae) viittaa havaittuun käyttäytymiseen sellaisenaan, vaan tunteeseen, jonka merkki se on. (...) Se edustaa yritystä päästä lähelle toista henkilöä." (Doi 1990, 167)

Parin vuoden harjoittelulla amaen pelisäännöt oppii länsimaalainenkin: tee kuten sanotaan, älä kysele turhia, yritä olla huomaamaton, hymyile paljon ja seuraa ryhmää. Amae löytyy kuin itseltään: ryhmässään rooliinsa sopeutunut ulkomaalainen huomaa yhtäkkiä olevansa suosittu ja ystävien ympäröimä.

Strategia II: kumarra senseitä

Ulkomaalaisen "peruskurssiin" kuuluu tunnistaa oma asema. On syytä oppia, että meshita (kōhai) tarkoittaa junioria ja meue (senpai) senioria. Juniori ei julkisesti arvostele senioria, vakuuttaa japanilaisystävänä: "Sitä ei tapahdu Ja-

panissa. Sellaista voi tapahtua vain juhlassa, joissa juniori on juovuksissa."

Yliopistossa meue tarkoittaa paitsi ylempään vuosikurssiin opiskelijaa myös opettajaa (sensei). Opettaja ei ole kuka tahansa sylkykoppi: hänet arvostetaan kolmanneksi arvoasteikossa, jonka kärjessä ovat ministeri ja maaherra (Tokyo 1991, 67).

Jokainen japanilainen tietää, että opettajalle puhutaan aina kohteliaasti (teineigo). Menestyksesi yliopistossa riippuu siitä, miten tulet toimeen "sensein" eli opettajasi kanssa. Jos et tätä oivalla, voit toivon akateemisesta urasta heittää.

Linhart kuvaa osuvasti ulkomaalaisen Japani-tutkijan kompleksista senseisuhdetta:

"(V)aiikka valtaosa meistä ei julkaise paljoa Japanin kielellä, monet meistä kirjoittavat Watanabe-sensein (tekaistunimi) vaikutuksen alla. (...) Me tukeudumme Watanabe-sensein apuun, jonka käyntikortit auttavat meitä pääsemään sisään eri instituutioihin ja tapaamaan haluamiamme ihmisiä. (...) Ja koska Watanabe-sensei on niin arvokas meille, me yritämme olla vieraannuttamatta häntä poikkeamalla liian kauaksi polulta, jonka hän on meille osoittanut." (Linhart 1993, 9-10)

Linhart ei tarkoita, että meidän pitäisi tehdä pesäero senseihin. Välirikko sensein kanssa tietää tiedepoliittista itsemurhaa. Linhart tarkoittaa sitä, että yhä useamman Japani-tutkijan tulisi kuitenkin tiedostaa riippuvuutensa "Watanabe-senseihin", joka saattaa tiedostamatta vaikuttaa yhteen jos toiseen tulkintaan ja havaintoon.

Tiedostan riippuvuuteni ja harjoittelen illalla peilin edessä kumartamista. Muistelen ohjeita: ei liian syvään, mutta syvempään kuin senpai; muista seurata kumppanin liikkeitä, mutta älä tuijota...

Strategia III: älä ymmärrä

Yliopistoni Tōkai sijaitsee Kanagawan maakunnassa, vain tunnin junamatkan päässä Tokiosta. Opiskelijoita opinahjossa on hieman enemmän kuin Helsingin

yliopistossa.

Seutu on kaunista. Asuntoni ikkunasta on upea näköala vuorille. Kaskaat sirrittävät, sammakot kurnuttavat, torakat ovat isompia kuin Osakassa. Kulmalla sijaitsevasta automaatista saa kaikkea, mitä purnotutkija tarvitsee: viskiä ja alan lehtiä. Naapurin transvestiittimestä tarjonta myös tydyttää: automaatista saa sukka-housuja.

Muistan kulttuurishokin, jonka koin tullekseni tänne: en ollut missään nähnyt niin paljon hampurilaisbaareja kuin Japanissa. Ilman Japania en luultavasti vieläkään osaisi syödä "Biggu Makkua", "herkkua", jota meillä kutsutaan Bic Mac'iksi.

Tom Geller rakastaa Tokiota. Syy on sama kuin minulla: "Mitä kauemmin olet täällä, sitä vähemmän ymmärrät." (Tokyo Journal 1992) Vai olisiko niin, että en enää välitä ymmärtää.

Minun ei itse asiassa tarvitse ymmärtää, sillä kellun aallon harjalla. Linhart selittää syyn tähänkin: "Mitä parempi status japanilaisella autolla maailmalla on, sitä korkeampi on Japani-tutkijan status." (Linhart 1993,3) Tämä ei ole vitsi. 1960-luvun lopulla vielä japanilaisautoille naureskeltiin siinä missä trabanteille nykyisin. Silloin vain harva oli kiinnostunut Japanin kulttuurin tutkimisesta. Nykyisin minkä tahansa yliopiston japanin kielen alkeiskurssilta on vaikea löytää istuma-paikkaa.

Strategia IV: ole mies

Yliopistojen kirjo maassa on valtava: vuonna 1991 maassa oli 514 yliopistoa, joista 97 kansallisia, 39 paikallisia ja loput 378 yksityisiä. Opiskelijoita on noin 2,2 miljoonaa ja opettajia yli 220 000. Kuvitelkaapa hieman Tamperetta isompi paikka, jossa olisi vain yliopisto-opettajia.

Mielenkiintoisinta luvuissa on sukupuolijakautuma. Japani on yhä miehen yhteiskunta, mikä näkyy myös yliopistoissa. Noin 88 prosenttia opettajista ja 72 prosenttia opiskelijoista on miehiä. Kovin pieneksi jää se lohtu, että esimerkiksi vuonna 1950 miesten osuudet sekä

Puhuttelun eroja:

Mies vaimostaan

nimi (ilman san-suffiksia)
oi (neutraali)
omae (neutraali)
okäsan (lasten ollessa läsnä)

Vaimo miehestään

nimi + san-suffiksi
anata (kohtelias)
omae (kohtelias)
otösan (lasten ollessa läsnä)
(Vesterinen 1987, 265)

opiskelijoista että opettajista olivat vielä selvästi yli 90 prosenttia. (School Education... 1992, 658)

Moni nainen hakeutuu yhä roolilleen uskollisesti "pikkuyliopistoon" (tanki-dai-gaku), joka on jonkinlainen koulun ja yliopiston välimuoto, jossa on runsaasti esimerkiksi naisille soveltuvia kotitalous-kursseja. "Pikkuyliopiston" vuoden 1991 säännöllisille kursseille osallistuneista 92 prosenttia oli naisia. Opettajista kuitenkin lähes kaksi kolmasosaa oli miehiä. (School Education... 1992, 658 ja 660)

Naisen paikka on edelleen miehen alapuolella. (vrt. oheinen laatikko) Jo puheenparsi paljastaa sukupuolen. Naiset käyttävät naisten kieltä (onna kotoba) ja miehet miesten (otoko kotoba). Säännöt eivät kuitenkaan ole enää yhtä tiukkoja kuin ennen. Joillakin miesten aloilla — esimerkiksi yliopiston insinööri-kursseilla — molemmat sukupuolet voivat käyttää itsestään persoonapronominia "boku" (minä). (Kittridge 1991, 38-39)

Naisen asemaa yliopistossa kuvaa hieman halventavasti esimerkiksi tiedotusvälineiden rakastama käsite joshidaisei, joka tarkoittaa naispuolista yliopisto-opiskelijaa. Käsitteeseen liittyy ajatus joshidaiseista seksikkäänä stereotyyppinä, jonka tehtävä on palvella miestä. Television eroottisissa ohjelmissa silloin tällöin esiintyvät joshidaiseit ovat vain vahvistaneet käsitteeseen liittyviä epämääräisiä konnotaatioita.

Strategia V: valitse Akamon

Japanilaiset yliopistot on asetettu hierarkiaan, jonka huipulla on Tokion yliopisto. Jokainen japanilainen toivoo salaa, että juuri hänen jälkeläisensä voisi astella sisään legendaarisesta Akamonista, Toki-

on yliopiston pääportista. Se on vallan ja korkean yliopistollisen sivistyksen korkein symboli Japanissa. Se on myös monen japanilaisäidin hikipisaroiden summa: Tokion yliopiston sisään pääsykoeksiin on valmistauduttava kokopäiväisesti vuosikautia, mikä ei onnistu ilman äidin palvovaa kättä.

Sisään pääsykoeksiin valmistavista preppauskouluista (juku) on Japanissa tullut suuri bisnes. Ilman rutkasti edellä normaalia opetusohjelmaa etenevää ja omaisuuksia maksavaa preppauskoulua on sisään pääsystä tunnettuun yliopistoon turha edes haaveilla. Jukujen määrä on varovaitenkin arvioiden mukaan reilusti yli 100 000.

Jo jonkin aikaa on Japanissa ollut käytössä käsite "yontō-goraku", "neljä läpi, viisi reput". Se tarkoittaa sitä, että jos nukut enemmän kuin neljä tuntia yössä, jää pääsykokeen läpäisy todennäköisesti vain unelmaksi.

Oman yliopistoni nimi sekaantuu usein Tokion yliopiston nimeen. Muuta yhteistä ei Tökain yliopistolla maineikkaan serkkunsa kanssa sitten olekaan. Tökaisissa ei ole Akamonia muistuttavaa rehvakasta pääporttia. Yliopiston kampusta kiertävän "itkumuurin" opiskelijat ovat leikkiläisesti nimenneet Berliinin muuriksi.

Kateellinen en ole: Tokion yliopiston ikkunoista ei näy Fuji-vuori, Japanin (sivistyksellisen?) suuruuden symboli. Tökaisista katsoen se tuntuu olevan lähes käden ulottuvilla.

Yliopisto-opinnot ovat Tökaisissa kuin suomalaisessa koulussa ennen "kursseja" ja "ryhmiä". Valintaongelmia ei ole, sillä valinnaisia kursseja ei juuri ole. Astut samaan putkeen muiden kaltaistes kanssa. Parhaassa tapauksessa putki jatkuu tohtorin tutkintoon asti.

Perusopinnot kestävät neljä vuotta, maisterikurssi pari vuotta ja tohtorikurssi kolme vuotta. Japanilaisille riittää yleensä perustutkinto, jonka jälkeen on aika suunnata joko työelämään tai lapsentekoon (naiset). Kohtalaisen pienipalkkainen — tienestit verrattavissa tehdastyöläisen keskipalkkaan (Facts and... 53) — tutkijan ura ei japanilaisnuorta juuri kiinnosta.

Opintojen taso ei välttämättä Japanissa päästä huimaa. Ulkomaalaisten suosikkikasku on tarina kahdesta japanilaisesta lääketieteen opiskelijasta, jotka tekivät väitöskirjansa yliopistolle "X" kahdessa viikossa. Puolitoista kului laboratoriotesteihin. Tarinasta tekee hauskan se, että se on tosi.

Japanilaiset itsekin tunnustavat, että maan yliopistoissa perustutkimuksen taso on heikko. Tämä johtaa usein siihen, että tutkijat käyttävät liikaa samoja lähteitä eivätkä kykene riittävästi arvioimaan olemassaolevien teorioiden paikkansapitävyyttä. (Ichikawa 1990, 1-5)

Strategia VI: pelaa ja nauti

Ulkopuolisen saattaa yllättää, että Japanin yliopisto-opiskelijat ovat koko sodanjälkeisen ajan olleet useimmissa yhteiskunnallisissa konflikteissa mukana. Konfliktit ovat olleet sekä yliopistomaailman sisäisiä että sen ulkopuolisia. (Steinhoff 1984, 174)

Yllättävää ei ole, että opiskelijaliike on ollut läheisessä suhteessa Japanin kommunistipuolueeseen (JCP), jolta on lainattu ideologinen perusta ja organisatiomalli. Yhteiskunnan reaktio opiskelijaliikkeeseen on kuitenkin aina ollut vähemmän väkivaltainen kuin naapurimaassa Etelä-Koreassa. Poikkeus oli "verinen vapunpäivä" vuonna 1952, jolloin poliisi tulitti Keisarilliseen palatsiin yrittänyttä väkijoukkoa (emt., 191).

Kapinan ajat näyttävät kuitenkin jääneen taakse. Japanilainen riviopiskelija purkaa itseään ja mahdollista ahdistustaan aivan muualla kuin barrikadeilla. Yliopistojen ympärillä olevat pelihallit täyttyvät ilta illan jälkeen itsensä kanssa ju-

Yasuji Tanokan sarjakuvaa "Shonyo Ichi". Manga ōgon jidai. '60 nendai kesaku-shū. Bunshun Bunko Bijuaru-han. Japan, 1986, 293. Käännös: artikkelin kirjoittajan.

pisevista opiskelijoista.

Missään ei liene pelihalleja ja pachinko-kuolia niin paljon kuin yliopistojen ympärillä. Oman yliopistoni läheisyydessä on silmämääräisenkin tutkimuksen mukaan runsaasti ruokakauppoja. Pelihalleja löytyy ainakin kolminkertainen määrä. Tämä tulos ei kuitenkaan korreloi ruoan laatuun ja makuun, joka on maailman parasta.

"Peliteoreettisesti" japanilaisia tuskin hakkaa kukaan. Pääsyy lienee matemaattis-orientoitunut koulujärjestelmä, joka kannustaa ottamaan mittaa muista. Paras vertailukohde on "erehlymätön" pelikone. Tanskalaisystäväni — varsinainen pe-

linarkomaani — voi todistaa, että japanilaiset ovat peliluolissa kuin kotonaan. Hänen japanilainen tyttöystävänsä päihittää hänet ilta illan jälkeen videopelissä kuin videopelissä.

Miös tilastot paljastavat, että japanilainen on pelien epeli. Vuonna 1990 yli neljännes (27,8 %) japanilaisista pelasi pachinkoa, sikäläistä kuulapeliä. Keskimäärin käyntikertoja kertyi reilut kaksikymmentä (22,6) vuodessa. Jo vuonna 1989 japanilaiset pelasivat pachinkoa noin 700 miljardin Suomen markan arvosta (Leisure... 1990, 58) Videopelejä harrasti lähes neljännes väestöstä (23,4 %). Keskimäärin japanilainen pakeni pe-

lien maailmaan vuodessa 35,8 kertaa. (Facts and...1991, 110) Mahjongiin, video- ja TV-peleihin japanilaiset kuluttivat jo vuonna 1989 noin 50 miljardia markkaa (Leisure... 1990, 59).

Strategia VII: lue ja katso

Japanissa kannattaa lukea, jos osaa. Japanilaiset jostakin syystä osaavat: käytännössä lukutaitoisia on pyöreät sata prosenttia.

Japanissa on sen verran monta sanomalehteä, että määrää on vaikea tarkasti laskea. Japanin sanomalehtien liitolla oli 114 jäsentä vuonna 1989, mutta kaikkia ei tuo määrä pidä sisällään. Miljoonaleikkisten sanomalehtien (Asahi Shinbun, Mainichi Shinbun, Yomiuri Shinbun ja Keizai Shinbun) lisäksi kirjakauppojen hyllyt notkuvat julkaisuja joka makuun. Ostajia riittää: esimerkiksi viikottain ilmestyvä Shonen Jump -sarjakuvalehti on parhaimmillaan ylittänyt yli viiden miljoonan levikkiin (Japan's..., 75).

Tiedotusvälineitä ei Japanissa pääse pakoon. Televisioruutu täyttyy 24 tuntia vuorokaudessa halvasta japanilaisesta televisioviitteestä. Mikäli et omista televisiota, kuulet ohjelmat joka tapauksessa naapurin kovaäänisistä. Yksityisyys ei täällä koske tiedonvälitystä.

Tiedon tulvan takaa se, että sen välittäjistä ei ole pulaa. Kansallisella päivä-

lehdellä on yleensä 1500-2000 kirjoittajaa. Moni paikallislehtikin työllistää journalistia kolminumeroisen määrän.

Tiedotusvälineisiin töihin hamuavien joukko on ehtymätön. Esimerkiksi japanilaisten lukiolaisten mielestä toimittajan ammatti on yksi houkuttelevimmista. Vajaa viidennes (18,9%) koululaisista haluaisi toimittajaksi sähköiseen viestimeen (radio tai televisio). Yhtä moni haluaisi työntekijäksi suuryritykseen. Viitisentoista prosenttia haluaisi toimittajaksi tai ammatiturheilijaksi. Journalistin ammatti ei kuitenkaan kimalla kullalta enää samalla tavoin kuin esimerkiksi vuonna 1980, jolloin vielä lähes neljännes (23,8%) koululaisista halusi sanomalehteen toimittajaksi. Myös sähköisellä puolella kiinnostus toimittajan ammattiin on ollut hiljalleen hiipumassa. (White Paper...1992, 8)

Tiedotusvälineiden armeijasta huolimatta Suomi ei kuulu eikä näy japanilaisessa mediassa. Kirjeenvaihtajien määrällä mitaten edes Pohjoismaat eivät japanilaista juuri kiinnosta. Vuonna 1990 japanilaisia kirjeenvaihtajia majaili Yhdysvalloissa 166, Kiinassa 36 ja Pohjoismaissa (Ruotsissa) yksi. Vertailun vuoksi: suomalaisia kirjeenvaihtajia oli samaan aikaan majoittunut Japaniin kaksi. (Facts and..., 102)

Teuvo Tuomi

Tiedotusalan opinahjoja Japanissa

Undergraduate-ohjelma:

Radio ja televisio
Nihon University
Osaka University of Arts
Journalismi ja joukkotiedotus
Bunkyo University
Doshisha University
Edogawa University
International Christian University
Kansai University
Nihon University
Sophia University
Seijo University
Tokai University
Tokai University
Tokyo Women's Christian University

Visuaalinen viestintä

Tokai University
Tokyo University of Art and Design
Visuaalinen viestintäsuunnittelu
Kobe Design University
Kyushu Institute of Design
Musashino Art University
Nihon University
Tokyo University of Art and Design

Graduate-ohjelma:

Audiovisuaalinen viestintä
Kyushu Institute of Design

Viestintätieteet

Seijo University

Journalismi

Doshisha University
Sophia University
Journalismi ja viestintä
The University of Tokyo
Joukkotiedotus
Tokai University

Kirjallisuus

- ABC'S of Study in Japan 1991. Association of International Education. Maruzen Planet. Japan.
DOI, Takeo: The anatomy of dependence. Kodansha International. Tokyo, 1990.
FACTS and Figures of Japan. 1991 Edition. Foreign Press Center. Japan.
ICHIKAWA, Shinichi: How Japan Compares with the U.S. in Basic Research. Nihon Keizai Shinbun. 14.9.1989.
JAPAN. A Pocket Guide. 1992 Edition. Foreign Press Center. Japan.
JAPAN'S Mass Media. "About Japan" series 7. March 1990. Revised Edition. Foreign Press Center. Japan.
LEISURE and Recreational Activities. "About Japan" series 4. August 1990. Revised Edition. Foreign Press Center. Japan.
LIFE and Study in Japan. For Japanese Government (Monbushō) Scholarship Students. 1991.
LINHART, Sepp: The Foreign Researcher of Japan. Teoksessa: KIVISTÖ, Jorma, MERVIÖ, Mika, TAKAHASHI, Mutsuko & WALLER, Mark (toim.): Shōjō-ruten. Transient Societies. Japanese and Korean Studies in a Transitional World. Acta Universitatis Tamperensis, ser B vol 42. University of Tampere. Tampere 1993, s. 1-17.
MISHIMA, Yukio: Mishima on Hagakure. The Samurai Ethic and Modern Japan. Penguin Books. London, 1988.
SCHOOL Education, Science and Technology. Minister's Secretariat, and Higher Education Bureau. Ministry of Education. 1992.
STEINHOFF, Patricia G.: Student Conflict. Teoksessa: KRAUSS, Ellis S., ROHLEN, Thomas P., STEINHOFF, Patricia G.: Conflict in Japan. University of Hawaii Press. Honolulu, 1984.
TOKAI Daigaku. '92 yōran. Yleisesite.
VESTERINEN, Ilmari: Japanilaiset. Japanin kulttuurin antropologista tarkastelua. Gaudeamus. Helsinki, 1987.
WAGAGUNI no ryūgakusei seido no gaiyō. (Ukeire oyobi haken.) Monbushō gakujutsu kokusaikyōiku. Ryūgakusei-ka. 4/1993.
WHITE Paper on Youth, 1992 (outline). Management and Coordination Agency, January 1993. Foreign Press Center.